

هنوز: یک قید نمودی

افسانه غریبی (دانشجوی دکتری زبان‌شناسی دانشگاه علامه طباطبائی)

چکیده: در این مقاله رفتار نحوی واژه هنوز بررسی می‌شود. اگرچه منابعی که در آنها واژه هنوز بررسی شده‌است، این واژه را قید زمان تلقی کرده‌اند، دلایلی مبنی بر زمانی نبودن این قید وجود دارد؛ از جمله آنکه این قید را در همه زمان‌ها، اعم از گذشته، حال و آینده، می‌توان به کار برد و کاربرد آن تنها در نمود گذشته ساده از مجموعه نمودهای زمان گذشته نادرست است. دوم آنکه در نمود گذشته نقلی و گذشته دور در صورت‌های مثبت، کاربرد این قید نادرست و در صورت‌های منفی کاربرد آن درست است. از این رو، این قید نمی‌تواند قید زمان باشد، زیرا نه به زمان جمله، بلکه به نمود جمله بستگی دارد.

هنوز به معنای تاکنون و یا به عبارت دقیق‌تر از نقطه زمانی نامشخص تاکنون است. از آنجایی که در این قید دو نقطه زمانی متصور است، نمی‌توان آن را با نمود گذشته ساده که لحظه‌ای است به کار برد. همچنین، از آنجایی که نقطه آغاز این قید نامشخص است نمی‌توان آن را با صورت‌هایی که در آنها نقطه آغاز عمل مشخص است به کار برد و به همین دلیل کاربرد آن با صورت‌های مثبت گذشته نقلی و گذشته دور نادرست و با صورت‌های منفی آن درست است.

قید هنوز را با دو فعل بودن و داشتن در همه حالات می‌توان به کار برد، زیرا در این صورت‌ها کنشی انجام نمی‌گیرد تا نقطه آغاز و پایانی داشته باشد و در نتیجه مانند صورت‌های مستمر عمل می‌کنند که نقطه آغاز عمل مشخص ندارند. با توجه به

دلایل گفته شده، هنوز قیدی نمودی است.

کلیدواژه‌ها: هنوز، نمود، قید زمان، قید نمود.

مقدمه

تعریف دقیق و درست از ساختارهای دستوری، به ویژه در آموزش زبان، از اهمیت بسیار برخوردار است. با نگاهی دوباره به برخی از تعاریف سنتی از برخی نکات دستوری، این نکته آشکار می شود که جنبه هایی از دستور زبان فارسی با دقت لازم بررسی نشده اند و این مسئله می تواند محققان را در نوشتن کتاب های دستور، به ویژه برای غیرفارسی زبانان، درگیر مشکلاتی کند. هنوز یکی از این عناصر است که نگارنده در پژوهش حاضر به نقش آن در رابطه با گزاره جمله می پردازد.

لغت نامه دهخدا، فرهنگ فارسی معین و برهان قاطع، برای قید هنوز معنای تابه حال و تاکنون را آورده اند. در حاشیه برهان قاطع چنین آمده که در گویش کردی و اراکی، هنوز به معنای باز و مجدداً هم آورده شده است. فرهنگ آندراج آن را به معنی تاکنون و تاحال آورده است و می نویسد: «کسانی که تا هنوز به زیادت لفظ تا گویند غلط است، چرا که در لفظ هنوز معنی تا موجود است».

عظیمی (۱۳۸۴: ۹۵) بر اساس طبقه بندی کلاین، قیدهای زمان را در زبان فارسی به شش دسته تقسیم می کند و قیودی چون هنوز و دوباره را از قیود زمانی می داند که نمی توان آنها را جزو پنج نوع قید قبلی دانست.

خطیب رهبر (۱۳۷۲: ۵۰۳-۵۰۴) قید هنوز را حرف ربط، شبه ربط، قید تأکید و گاه قید زمان می داند. فرشیدورد (۱۳۸۲: ۲۷۳) نیز قید هنوز را در نقش حرف ربط می داند که دو جمله را به یکدیگر پیوند می دهد.

هنوز قید زمان است یا حرف ربط؟

همان طور که در تعاریف پیشین آمد، برخی هنوز را قید زمان عنوان می کنند. اگر هنوز قید زمان باشد، زمان باید عامل تعیین کننده حضور یا عدم حضور آن باشد؛ درحالی که

مثال‌های ذیل این را نشان نمی‌دهند.

۱. پدر هنوز از سر کار برگشته‌است.

۲. پدر هنوز از سر کار برگشته‌است.

دو جمله (۱) و (۲) هر دو در زمان ماضی نقلی هستند، درحالی‌که در جمله (۱) که منفی است کاربرد هنوز درست و در جمله (۲) که مثبت است کاربرد آن نادرست است.

۳. او هنوز دارد خودش را برای مسابقه آماده می‌کند.

۴. او هنوز داشت خودش را برای مسابقه آماده می‌کرد.

مثال‌های (۳) و (۴) به ترتیب دارای زمان‌های حال و گذشته هستند و در هر دو زمان

می‌توان قید هنوز را در آنها به کار برد.

۵. بچه‌ها هنوز آوازهای شاد می‌خواندند.

۶. بچه‌ها هنوز آوازهای شاد خواندند.

اگرچه هر دو فعل مثال‌های (۵) و (۶) در زمان گذشته اتفاق افتاده‌است، در زمان گذشته ساده نمی‌توان هنوز را به کار برد.

با توجه به مثال‌های فوق، باید گفت که هنوز قید زمان نیست، زیرا زمان در این مثال‌ها نمی‌توانست توجیه‌کننده حضور هنوز باشد.

دسته‌ای دیگر از تعاریف، هنوز را حرف ربط می‌دانند که دو جمله را به یکدیگر پیوند می‌دهد. از آنجایی که حرف ربط دو جمله را به یکدیگر پیوند می‌دهد و هنوز در جملات ساده (که تنها از یک جمله تشکیل شده‌است) به کار می‌رود، می‌توان ادعا کرد که نمی‌تواند حرف ربط باشد. مثال‌های فوق و همچنین مثال‌های زیر می‌توانند درستی این ادعا را نشان دهند.

۷. هنوز می‌توانم مناظر زیبای طبیعت را با لذت بنگرم.

۸. دانشمندان هنوز نتوانسته‌اند راهی برای درمان قطعی بیماری سرطان بیابند.

آنچه از مثال‌های فوق برمی‌آید این است که هنوز نه قید زمان است و نه حرف ربط.

موارد کاربرد و عدم کاربرد قید هنوز

در همه حالت‌های افعال غیرربطی، اعم از زمان گذشته، حال و آینده و صورت‌های مثبت و منفی، امکان حضور هنوز وجود دارد مگر در موارد ذیل:

حالت	نمونه
گذشته ساده (مثبت)	او هنوز مدرسه رفت.
گذشته ساده (منفی)	او هنوز غذا نپخت.
ماضی نقلی	من هنوز غذا خورده‌ام.
ماضی بعید	بچه‌ها هنوز به مدرسه رفته بودند.

جدول ۱: موارد عدم کاربرد هنوز

مثال‌های ذیل نشان‌دهنده امکان حضور هنوز در حالت‌هایی غیر از چهار حالت مذکور است:

۹. من هنوز کتاب‌های جنایی می‌خوانم.
۱۰. شوهرم هنوز ماکارونی نمی‌خورد.
۱۱. بچه‌ها هنوز نخوابیده‌اند.
۱۲. چراغ‌ها هنوز خاموش نشده‌بود.
۱۳. او هنوز دارد ماهی‌ها را پاک می‌کند.
۱۴. هنوز به دنیا عشق خواهم ورزید.
۱۵. هنوز نسبت به او کینه‌ای نخواهم داشت.

و همچنین در همه حالت‌های افعال ربطی، می‌توان قید هنوز را به کار برد، اعم از اینکه فعل مثبت یا منفی باشد.

با توجه به مثال‌های بالا روشن است که زمان نمی‌تواند تعیین‌کننده حضور یا عدم حضور هنوز باشد. این مسئله، به‌ویژه در مورد افعال ربطی که در همه حالت‌ها - اعم از حالت‌هایی که در مورد افعال غیرربطی هنوز امکان حضور ندارد - حضور هنوز مانعی ندارد، به‌خوبی نشان داده می‌شود. همان‌طور که در جدول (۱) آمده‌است، دو حالت ماضی نقلی و ماضی بعید تنها در حالت مثبت اجازه حضور هنوز را نمی‌دهند و در حالت منفی در این دسته قرار نمی‌گیرند؛ در نتیجه، آنچه این چهار حالت را از دیگر حالت‌ها تفکیک می‌کند زمان نیست.

عامل نمود و حضور هنوز

همان طور که در تعریف فرهنگ آندراج از این قید گفته شد، قید هنوز، قیدی است به معنای تاکنون. این تعریف، این نکته تلویحی را نیز در خود دارد که هنوز به معنای شروع زمانی از یک نقطه نامعین است تاکنون که نقطه مشخصی است. این کنون می تواند هر نقطه ای در هر زمانی، اعم از گذشته، حال و آینده باشد، اما آنچه مهم است این است که زمانی را که این قید محدود می کند دارای دو نقطه باشد: آغاز و پایان.

بر اساس این تعریف، هنوز قیدی است که اگرچه دربرگیرنده دو نقطه زمانی است، نقطه آغاز آن نامشخص است، درحالی که نقطه دوم آن مشخص است. این نقطه دوم می تواند نقطه پایانی باشد یا زمانی که هنوز عمل فعل در آن در حال جریان است. از این رو، این قید در مواردی اجازه حضور دارد که عمل فعل نقطه آغاز مشخصی نداشته باشد. این محدودیت بدین معناست که در حالت هایی امکان به کارگیری این قید را داریم که دو ویژگی داشته باشند: ۱. عمل دو نقطه آغاز و پایان داشته باشد (نقطه پایان، اعم از زمان حال یا کنون نیز هست که عمل فعل تا آن نقطه جریان دارد)؛ ۲. نقطه آغاز عمل مشخص نباشد. مثال های ذیل این محدودیت ها را روشن می کنند:

۱۶. مادر هنوز ظرف ها را نشسته است.

۱۷. سربازها هنوز تفنگ هایشان را آماده نکرده اند.

نمود جمله (۱۶) و (۱۷) ماضی نقلی است؛ حالتی که در آن عمل در گذشته شروع شده است و تا زمان حال ادامه دارد. منفی بودن این فعل نیز نشان دهنده این است که از آنجایی که کار انجام نشده است، نقطه آغاز آن مشخص نیست و از این رو هنوز امکان حضور دارد. این دو محدودیت در مورد تمامی حالت هایی که در آنها این قید امکان حضور دارد، صادق است.

با نگاهی به مواردی که در آنها قید هنوز امکان حضور ندارد، می توان دریافت که آنچه این چهار حالت را از دیگر موارد متمایز می کند این است که در این چهار حالت نیاز به یک آغاز عمل مشخص وجود دارد. مثال های ذیل این ویژگی را روشن می کنند:

۱۸. بچه ها هنوز به مدرسه رفته اند.

مثال (۱۷) نشان می دهد که عمل رفتن اگرچه از زمانی در گذشته شروع می شود و تا

زمان جریان فعل ادامه دارد،^۱ از آنجایی که فعل مثبت است و در نتیجه کار در نقطه مشخصی شروع شده، به کار بردن قید هنوز به نادرستی جمله می‌انجامد. این امر در مورد نمود ماضی بعید نیز صادق است و مثال (۱۹) آن را مشخص می‌کند:

۱۹. بچه‌ها هنوز به مدرسه رفته بودند.

زمان گذشته ساده که در حالت مثبت و منفی آن امکان حضور هنوز وجود ندارد، ویژگی داشتن دو نقطه را برای عمل فعل دارا نیست و به عبارتی دارای نمود لحظه‌ای / منقطع است؛ از این رو، چه در حالت منفی و چه در حالت مثبت، امکان حضور هنوز وجود ندارد. مثال‌های (۲۰) و (۲۱) این نکته را نشان می‌دهد.

۲۰. بچه‌ها هنوز خوابیدند.

۲۱. بچه‌ها هنوز نخوابیدند.

یافته‌ها و بررسی‌های فوق نشان می‌دهد که: قید هنوز تنها با گزاره‌هایی که آغاز عمل مشخص ندارند به کار می‌رود و با دیگر حالت‌هایی که آغاز عمل مشخص دارد به کار نمی‌رود.

آغاز عمل و نمود

مفهوم آغاز عمل مشخص، مفهومی است که در رابطه زمان و نمود مطرح می‌شود. ماهوتیان (۱۳۸۴) تعریف مفصلی از زمان و نمود در زبان فارسی ارائه می‌کند و برای زمان‌ها، بسته به نوع نمود آنها، انواع آغاز عمل قائل است. وی برخی از زمان‌هایی را که استمرار هستند در گذشته و آینده دارای آغاز عمل نامشخص و زمان‌های گذشته ساده، ماضی بعید و ماضی نقلی را دارای آغاز عمل مشخص و گذشته مشخص را دارای آغاز و پایان عمل مشخص می‌داند (ماهوتیان، ۱۳۸۴: ۱۷۸).

نکته‌ای در دسته‌بندی ماهوتیان وجود دارد که لازم است یادآوری شود. اگرچه زمان‌های ماضی بعید و ماضی نقلی مانند گذشته ساده، در دسته زمان‌های گذشته با یک ویژگی از گذشته ساده جدا می‌شوند و آن ویژگی این است که ماضی بعید و ماضی نقلی

۱. ارژنگ و صادقی ماضی نقلی را زمانی می‌دانند که گوینده با به کار بردن آن «بین زمان انجام فعل و زمان حال یک نوع پیوستگی ایجاد می‌کند». رک: ارژنگ و صادقی (۱۳۶۱: ۶۲).

دارای نمود کامل هستند که بیان‌کننده امتداد عمل از یک نقطه تا نقطه دیگرند، درحالی‌که گذشته ساده در دسته نمودهای لحظه‌ای و منقطع قرار می‌گیرد.^۲ این خصیصه هنگامی که گزاره فعل مثبت باشد مشخص نیست، زیرا با وجود گزاره مثبت، آغاز عمل در هر سه زمان مشخص خواهد بود، اما هنگامی که گزاره منفی باشد شرایط متفاوت خواهد بود. گزاره منفی در زمان ماضی بعید و نقلی نمی‌تواند آغاز عمل مشخص داشته باشد، زیرا کاری انجام نشده است که آغازی داشته باشد. مقایسه مثال‌های (۱۷) و (۱۸) این نکته را روشن می‌کند.

۲۲. من به دیدار عمویم نرفته‌ام.

۲۳. ماه در نیامده بود.

دو گزاره رفتن و آمدن در جملات (۲۲) و (۲۳) منفی‌اند، بدین معنا که کاری انجام نشده است.

مسئله مثبت و منفی بودن گزاره نکته‌ای است که در بحث ماهوتیان از زمان، نمود و آغاز عمل صحبتی از آن نشده است و جای آن در این تعاریف خالی است. این نکته به‌ویژه زمانی اهمیت بیشتری پیدا می‌کند که بخواهیم به تعیین و تعریف قیود زمانی بپردازیم. بسیاری از قیودی که توجیه زمانی آنها با مشکل مواجه است با تعیین رابطه آنها با نمود فعل توجیه‌پذیر خواهند شد.

همان‌طور که گفته شد، آنچه تعیین می‌کند حضور هنوز به نادرستی بودن جمله می‌انجامد یا نه، در واقع عامل آغاز عمل مشخص است. با توجه به رابطه‌ای که ماهوتیان از زمان و آغاز عمل به دست داد، و مسئله مثبت و منفی بودن گزاره و البته بحث نمود

۲. ماهوتیان نمود لحظه‌ای را نمودی معرفی می‌کنند که با آن عملی را که تداوم ندارد بیان می‌کنند و نمود منقطع نمودی است که با آن عملی را که یک بار انجام شده و پایان یافته است بیان می‌کنند. در فارسی هر دو نمود منقطع و لحظه‌ای را با زمان گذشته ساده بیان می‌کنند (ر.ک. ماهوتیان ۱۳۸۴: ۲۳۰). اما به اعتقاد ارژنگ و صادقی در زبان فارسی عمل فعل دارای دو نمود است: ساده و مستمر. در تعریف نمود ساده گفته شده است: «گاهی انجام گرفتن کار به‌طور عادی صورت می‌گیرد و هیچ کیفیت دیگری از لحاظ شروع و پایان و استمرار در آن مشاهده نمی‌شود» (ر.ک. ارژنگ و صادقی، ۱۳۶۱: ۳۹).

با توجه به دو تعریف فوق، زمان گذشته ساده دارای نمود ساده/لحظه‌ای است و به هر ترتیب عملی را که تداوم ندارد بیان می‌کند.

کامل که باعث تفکیک گذشته ساده از ماضی بعید و ماضی نقلی شد، می‌توان ادعا کرد که هنوز قید زمان نیست، بلکه قیدی نمودی است که با نمودهایی که آغاز عمل مشخص ندارند به کار می‌رود و از این رو با ماضی بعید و ماضی نقلی مثبت و گذشته ساده (مثبت و منفی) که آغاز عمل مشخص دارند به کار نمی‌رود.

افعال ربطی و قید هنوز

فعل ربطی از انجام یک گزاره صحبت نمی‌کند، بلکه صحبت از یک حالت می‌کند. از آنجایی که دارا بودن حالت در افعال ربطی مستلزم نقطه آغاز مشخص نیست، قید هنوز مانعی برای کاربرد ندارد؛ مانند:

۲۴. هنوز هوا سرد است / نیست.

۲۵. هنوز هوا سرد بود / نبود.

۲۶. هنوز هوا سرد خواهد بود.

۲۷. (آن موقع که این عکس را گرفتم) هنوز هوا سرد بوده است.

صورت‌های شدن گرچه جزوی از افعال ربطی هستند، از آنجایی که شدن به این معناست که حالتی پیش از یک نقطه وجود نداشته است و در یک لحظه عمل گرفتن حالت اتفاق افتاده است، این صورت‌ها هم همچون افعال غیرربطی رفتار می‌کنند؛ از این رو، نشده‌ام و نشده بودم که از پذیرفتن یک حالت به جای پذیرفتن آن سخن می‌گویند، مانع حضور هنوز نیستند.

۲۸. می‌شوم: شاد می‌شوم < هنوز شاد می‌شوم.

۲۹. نشده‌ام: الآن خسته نشده‌ام < هنوز خسته نشده‌ام.

۳۰. نشده بودم: سال پیش دانشجو نشده بودم < هنوز دانشجو نشده بودم.

فعل «داشتن» و قید هنوز

فعل داشتن از آن دسته افعالی است که در گزاره، عملی از سوی نهاد انجام نمی‌شود، بلکه نهاد صرفاً دارای چیزی است و از این رو همچون افعال ربطی که از دارا بودن حالت صحبت می‌کنند عمل می‌کند:

۳۱. خواهم داشت: هنوز انگیزه خواهم / نخواهم داشت.

۳۲. دارم: هنوز انگیزه دارم / ندارم.
 ۳۳. داشتم: هنوز نای حرکت کردن داشت / نداشت.
 ۳۴. داشته‌است: (وقتی به مادرش تلفن زده) هنوز پول داشته‌است / نداشته‌است.
 ۳۵. داشته‌باشم: شاید هنوز انگیزه داشته / نداشته‌باشم.

نتیجه‌گیری

با توجه به مثال‌هایی که در ردّ زمانی بودن و یا حرف ربط بودن قید هنوز به دست داده شد، در این مقاله نشان داده شد که هنوز یک قید نمودی است با آغازی نامشخص و نمی‌تواند نمودی را که نقطه آغاز مشخص دارد مقید کند. کاربرد این قید با افعالی که صحبت از انجام کاری نمی‌کنند و یا صورت‌های منفی که از انجام نشدن کار صحبت می‌کنند و آغاز عمل مشخص ندارند مانعی ندارد. قید هنوز در حالت‌هایی از جمله امکان حضور ندارد که نمود و مثبت و منفی بودن فعل گزاره مشخص کنند که گزاره الزاماً نیاز به تعیین یک نقطه زمانی مشخص برای آغاز گزاره دارد و در تمام حالت‌ها و افعالی که چنین ضرورتی وجود ندارد، حضور هنوز بلامانع است؛ از این رو، پیشنهاد می‌شود که قید هنوز قید نمود است.

منابع

- ارژنگ، غلامرضا و علی‌اشرف صادقی (۱۳۶۱)، دستور سال چهارم آموزش متوسطه عمومی، فرهنگ و ادب؛ انوری، حسن و حسن احمدی گیوی (۱۳۷۹)، دستور زبان فارسی (۲)، ج ۲۰، فاطمی، تهران؛ حسین‌بن خلیف تبریزی (برهان) (۱۳۷۶)، برهان قاطع، به اهتمام محمد معین، امیرکبیر، تهران؛ خطیب رهبر، خلیل (۱۳۷۲)، دستور زبان فارسی: کتاب حروف اضافه و ربط، ج ۳، مهتاب، تهران؛ دهخدا، علی‌اکبر (۱۳۴۵)، لغت‌نامه، زیر نظر محمد معین، دانشگاه تهران، تهران؛ عظیمی، محمداسماعیل (۱۳۸۴)، مقوله قید در زبان فارسی، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه علامه طباطبایی؛ فرشیدورد، خسرو (۱۳۸۲)، جمله و نحول آن در زبان فارسی، ج ۳، امیرکبیر، تهران؛ محمد پادشاه (شاد) (۱۳۳۵-۱۳۳۷)، آندراج، زیر نظر محمد دبیرسیاقی، ج ۷، کتابخانه خیام، تهران؛ ماهوتیان، شهرزاد (۱۳۸۴)، دستور زبان فارسی: از دیدگاه رده‌شناسی، ج ۲، نشر مرکز، تهران؛ معین، محمد (۱۳۷۴)، فرهنگ فارسی، ج ۸، امیرکبیر، تهران.